

Nowak, Irena

Zmiany w poziomie i strukturze kwalifikacji zawodowych robotników płockich w okresie uprzemysławiania miasta

Notatki Płockie 15/1-55, 33-39

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zmiany w poziomie i strukturze kwalifikacji zawodowych robotników płockich w okresie uprzemysławiania miasta

(Fragment pracy dotyczącej przemian społeczno-kulturalnych w środowisku robotników płockich, opartej na badaniach porównawczych prowadzonych w roku 1960 i 1968)

Formowanie się klasy robotniczej uprzemysławiającego się miasta przebiega w toku procesów, wśród których szczególne znaczenie zarówno ze względów społecznych jak produkcyjnych mają procesy zmian w zakresie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych robotników.¹⁾

Podział według kwalifikacji w ramach poszczególnych grup zawodowych wiąże się z podziałem w przekroju poziomu wykształcenia i długości stażu pracy zawodowej. Stopień kwalifikacji zawodowych jest skutkiem zarówno szkolnego przygotowania zawodowego jak też wiedzy i umiejętności zdobytych w doświadczeniu praktycznym.

Wykształcenie szkolne jako droga do osiągnięcia kwalifikacji zawodowych jest zjawiskiem nowym w klasie robotniczej, zjawiskiem charakterystycznym dla robotników w Polsce Ludowej, i to zyskującym na sile w ostatnich latach wraz z rozwojem szkolnictwa zawodowego i w miarę wchodzenia do pracy młodych roczników wieku. Robotnicy przedwojenni i większość dzisiejszych starych robotników, kwalifikacje zawodowe uzyskiwali niemal wyłącznie przez nabywanie sprawności i doświadczenia w zawodzie w zakładach pracy. Nie tylko robotnicy badani przez Instytut Gospodarstwa Społecznego w r. 1929²⁾, ale także starzy robotnicy przemysłu metalowego badani w r. 1962 przez H. Najduchowską³⁾ to ludzie, którzy: w pierwszym przypadku przeszli przez szkoły zawodowe przed przystąpieniem do pracy w 3,6%, w drugim przypadku — w 13,7%; natomiast robotników wykwalifikowanych w pierwszej grupie było 53%, w drugiej — wszyscy są robotnikami wykwalifikowanymi, w tym większość — wysoko kwalifikowanymi. Wśród robotników badanych przez Najduchowską 24% przeszło kursy lub wieczorowe szkoły zawodowe w okresie pracy, ale 27% nie ma ukończonej szkoły podstawowej. Tak więc zbieżność między wykształceniem a kwalifikacjami była bardzo niewielka a i obecnie nawet w grupach wysoko wykwalifikowanych robotników jest niepełna.

Narastanie zbieżności między kwalifikacjami a wykształceniem ogólnym i zawodowym robotników jest jednym z istotnych procesów w kształtowaniu się nowej klasy robotniczej w Polsce, wiążącym się z rosnącą potrzebą szerszej wiedzy ogólnej i teoretycznej w wykonywa-

waniu zawodów robotniczych, związaną z postępem technicznym i organizacyjnym produkcji, z obiektywnym wzrostem znaczenia społecznego nauki i wzrostem jej wagi w opinii publicznej.

Według opinii robotników zbadanych przez S. Widerszpila wykształcenie wpływa na uzyskanie wyższej grupy uposażenia, osiągnięcie stanowiska w zawodzie, uznanie ze strony przełożonych, rodziny i kolegów,⁴⁾ przy czym okazuje się, że wykształcenie bardziej jest cenione przez zakład pracy niż środowisko robotnicze. W środowisku robotniczym tradycyjna wysoka ocena kwalifikacji nie wiąże się jeszcze w pełni z wykształceniem, gdyż nie wiązał się z nim dawny podział robotników na wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych. Natomiast wysoka ocena wykształcenia przez zakład pracy określa szanse awansu zawodowego robotników z wykształceniem szkolnym, co musiało znaleźć odbicie w doświadczeniach robotników wyrażających te opinie.

Wysokie kwalifikacje, trudniejsze do osiągnięcia wysiłkiem indywidualnym niż poprzez zorganizowaną naukę szkolną, uzyskiwali w trudnych warunkach okresu międzywojennego, a także po wojnie zazwyczaj ludzie zdolniejsi, chłonni, o większych ambicjach życiowych i zawodowych. Dłuższy staż pracy, rozleglejsze kontakty z ludźmi, lepsze zarobki pozwalające na wyższy standard życia przy cechach ogólnej aktywności indywidualnej wyodrębniły grupę robotników wykwalifikowanych spośród ogółu robotników, często niezależnie od ich formalnego wykształcenia. Wyniki badań prowadzonych przed wojną a także badań współczesnych⁵⁾ wskazują na znaczne różnice w poziomie ogólnym, poziomie kultury, sposobach życia robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, niekiedy większe niż między robotnikami wykwalifikowanymi a pracownikami umysłowymi.

Wśród robotników wykwalifikowanych są ludzie, którzy uzyskali kwalifikacje zawodowe wyłącznie w toku pracy, tacy, którzy uzyskali je w szkole i tacy, którzy osiągnęli je poprzez szkołę zawodową i doświadczenia pracy. Jest rzeczą interesującą w jakim stopniu wraz z kształtowaniem się nowej klasy robotniczej zmieniają się proporcje między tymi grupami; w jakiej mierze ogólny wzrost wykształcenia ro-

botników wpływa na zwiększenie się lub zmniejszenie różnic między robotnikami wykwalifikowanymi i niewykwalifikowanymi; jakie zmiany w tym zakresie zachodzą w szybko wzrastającym środowisku robotniczym uprzemysławiającego się rejonu.

Podział robotników z punktu widzenia kwalifikacji uważany jest za najistotniejszy podział wewnątrz klasy robotniczej wpływający na wszystkie ważne cechy zróżnicowania robotników.⁶⁾

Mimo teoretycznej i praktycznej wagi tego podziału jest on zarówno w praktyce, jak w badaniach polskich dokonywany nieprecyzyjnie, w oparciu albo o grupy zaszeregowania, nie zawsze odpowiadające grupom kwalifikacyjnym, albo też o dane subiektywne podawane przez respondentów objętych badaniami.⁷⁾ Podobnie rzecz się ma w badaniach płockich: robotnicy badani sami określali swój status zawodowy w podziale na wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, zgodnie zresztą z danymi uzyskanymi z zakładów pracy. Podawali także zawód i stanowisko w zawodzie. W oparciu o te dane dokonano podziału robotników na niewykwalifikowanych i wykwalifikowanych.

Wobec bardzo szerokiego traktowania grupy robotników wykwalifikowanych przez zakłady pracy, przyjętego w niniejszym opracowaniu, przy którym w skład jej wchodzi praktycznie wszyscy, którzy mają jakiegokolwiek przygotowanie zawodowe, wydawało się słuszne dla celów niektórych analiz dokonanie wewnętrznego podziału grupy robotników wykwalifikowanych według kryterium przyjętego na użytek niniejszej pracy. Grupa robotników wykwalifikowanych została podzielona na niżej wykwalifikowanych i wyżej wykwalifikowanych. Do tej ostatniej podgrupy zostali włączeni robotnicy po szkołach zawodowych wszystkich stopni oraz ci, którzy nie mając ukończonych szkół zawodowych, mają wyższe funkcje lub stanowiska w pracy: czeladnicy, majstrowie, brygadziści, robotnicy na stanowiskach techników. Przy tym podziale w grupie robotników niżej wykwalifikowanych pozostali robotnicy przyuczeni do pracy, po kursach zawodowych i z niukończonymi szkołami zawodowymi, nie mający stanowisk w hierarchii zawodowej. Tak więc jako kryterium podziału przyjęte zostało pełne szkolne wykształcenie zawodowe i doświadczenie w wykonywanej pracy, które pozwala na wysoką specjalizację w zawodzie niezależnie od ukończenia lub nieukończenia szkoły zawodowej. Podział ten, wypróbowany we wstępnych analizach, okazał się przydatny w badaniu procesów przemian społecznych i kulturalnych robotników.

A. Kwalifikacje a wykształcenie

Jak wynika z badań prowadzonych wśród robotników płockich zakładów pracy, w latach 1960—1968 proporcje między grupą robotników niewykwalifikowanych a wykwalifikowanych

zmieniły się w bardzo niewielkim stopniu; przesunięcie wynosi 5% na korzyść grupy wykwalifikowanych. Udział robotników niewykwalifikowanych wśród ogółu robotników zbadanych wynosił w roku 1960 — 30,8%, wykwalifikowanych — 69,2%, w r. 1968 udział tych grup wynosił 25,6% i 74,3%.

Przy tak niewielkich różnicach w wielkości tych grup a znacznej różnicy w poziomie wykształcenia ogółu robotników musiały zajść zmiany w składzie każdej z tych grup pod względem wykształcenia robotników. Tablica 1 wskazuje, na czym polegają te zmiany.

Wykształcenie robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych w r. 1960 i w r. 1968

Tablica 2

Wykształcenie	1960		1968	
	Niewykwalifikowani	Wykwalifikowani	Niewykwalifikowani	Wykwalifikowani
podstawowe				
nieukończone	70,5	36,0	51,7	11,4
podstawowe				
ukończone	27,5	29,5	44,0	41,4
średnie ogólne	2,0	5,7	2,4	4,3
zasadnicze zawodowe	—	26,0	0,5	34,4
średnie zawodowe	—	2,8	—	8,3
b. d.	—	—	1,4	0,2
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczby odniesienia	601	1402	207	602

Wykształcenie robotników niewykwalifikowanych w r. 1960 wykazuje niesłychanie niski poziom i bardzo złą strukturę. 70,5% robotników niewykwalifikowanych nie miało ukończonej szkoły podstawowej, podczas gdy wśród ogółu robotników zbadanych — 45,9%. Wśród robotników niewykwalifikowanych mieściła się prawie w całości grupa robotników o najniższym wykształceniu, nie przekraczającym czterech klas szkoły podstawowej.

Różnice, jakie zaszły w grupie robotników niewykwalifikowanych do r. 1968 polegają wyłącznie na przesunięciu proporcji między kategorią z nieukończoną i ukończoną szkołą podstawową. Tylko w tych dwóch kategoriach w dalszym ciągu można rozpatrywać strukturę wykształcenia robotników niewykwalifikowanych. Różnice są jednak istotne: w r. 1960 ponad 2/3 robotników niewykwalifikowanych miało nieukończoną szkołę podstawową, a mniej niż 1/3 ukończoną, w r. 1968 połowa robotników

niewykwalifikowanych ma nieukończoną szkołę podstawową, a połowa ukończoną, w tym niewielki odsetek, podobnie jak w r. 1960, na przekroczoną szkołę podstawową, znalazła się też grupa robotników, wysokości 0,5%, ze szkołą zawodową nieukończoną.

Zmiana ta o tyle jest ważna, że pełne wykształcenie podstawowe połowy robotników niewykwalifikowanych daje szansę, przynajmniej młodszym rocznikom w tej grupie, uzyskania kwalifikacji zawodowych przez szkolenie przykładowe lub szkołę dla dorosłych, a także stanowi podstawę warunkującą możliwości pełniejszego włączenia się w życie społeczne i kulturalne.

Porównanie grupy robotników wykwalifikowanych w r. 1960 i 1968 (tablica 1) sugeruje opinię, że wszystkie zasadnicze zmiany, jakie zaszły w poziomie i strukturze wykształcenia robotników płockich skoncentrowały się w grupie robotników wykwalifikowanych. Kategoria robotników wykwalifikowanych bez ukończonej szkoły podstawowej zaniknie wkrótce zupełnie, w ciągu ośmiu minionych lat zmniejszyła się z 36% do 11,4%. Wzrosła kategoria z ukończoną szkołą podstawową z 29,5% do 41,4%. Wykształcenie wyższe od podstawowego zwiększyło się w tej grupie robotników z 34,5% do 47%, w tym udział wykształcenia zawodowego wzrósł z 28,8% do 42,7%, w tym udział średniego zawodowego wzrósł z 2,8% do 8,3%. Pojawiła się w tej grupie niewyodrębniona na tablicy 1 kategoria robotników po szkole technicznej pomaturalnej. Tak wysoki stopień szkolnego przygotowania zawodowego nie występował dotąd wśród płockich robotników. Jest to kategoria „robotników przyszłości”.⁸⁾

Robotnicy ze szkolnym przygotowaniem zawodowym, stanowiący w r. 1960 niewiele ponad 1/4 grupy wykwalifikowanych, w r. 1968 zbliżają się szybko do stanu, w którym stanowiąc będą połowę tej grupy. To zestawienie przynosi odpowiedź na pytanie, w jakim tempie i w jakim stopniu następuje wzrost zbieżności między kwalifikacjami a wykształceniem robotników rozwijającej się szybko przemysłowej klasy robotniczej.

Brak materiałów porównawczych z ostatniego okresu, uzyskanych w innych badaniach, utrudnia ocenę poziomu przygotowania zawodowego robotników płockich w porównaniu z robotnikami innych miast. Robotnicy Mławy, badani przez J. Malanowskiego w r. 1965 wykazują znacznie niższy stopień wykształcenia zarówno wśród niewykwalifikowanych jak wykwalifikowanych.⁹⁾

Robotnicy nowoczesnych zakładów elektronicznych we Wrocławiu, według badań Z. Gaździckiego z r. 1963, w grupie niewykwalifikowanych wykazują wyższe znacznie wykształcenie ogólne a także zawodowe od płockich robotników niewykwalifikowanych, natomiast wykształcenie płockich robotników wykwalifikowanych nie odbiega od poziomu robotników Elwro.¹⁰⁾ Dane te można tylko potraktować jako

informację o robotnikach innych środowisk, ponieważ nie mają one pełnej wartości porównawczej zarówno ze względu na inne kryteria wyboru badanych zbiorowości jak też różnicę w czasie, który jest niezwykle istotnym czynnikiem zmian w wykształceniu robotników.

B. Kwalifikacje a pozaszkolne formy przygotowania zawodowego

Niezależnie od wzrostu zasięgu szkolnego wykształcenia zawodowego robotników, podniósł się również poziom ich przygotowania zawodowego, uzyskiwanego innymi drogami (tablica 2). W tablicy tej robotnicy zbadani w r. 1960 zostali ujęci ogółem, ponieważ odsetek robotników bez przygotowania zawodowego pokrywa się z odsetkiem robotników niewykwalifikowanych (30% i 30,8%), a wszystkie formy przygotowania do zawodu dotyczą wyłącznie robotników wykwalifikowanych. Dla r. 1968 dokonane zostało rozbieżności ogółu robotników na niewykwalifikowanych, niżej wykwalifikowanych i wyżej wykwalifikowanych.

Tablica 2

Przygotowanie do zawodu robotników w r. 1960 i 1968

Przygotowanie do zawodu	1960		1968		
	ogółem	ogółem	nie-wy-kwalifiko-wani	niżej-kwalifiko-wani	wyżej-kwalifiko-wani
bez przygotowania do zawodu	30,3	23,9	86,9	3,3	1,1
przyuczony	36,1	24,0	5,3	49,4	3,6
kursy zawodowe	13,7	19,7	1,0	41,9	6,7
zasadnicze szkoły					
zawodowe	18,3	24,9	0,5	3,9	70,4
średnie szkoły					
zawodowe	1,9	6,3	—	0,6	18,2
inne i b.d.	—	1,2	6,3	0,9	—
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczby odniesienia	2.003	809	207	334	268

Porównanie stopnia przygotowania do zawodu ogółu robotników zbadanych w r. 1960 i w roku 1968 wykazuje zmniejszenie się grupy bez przygotowania do zawodu i grupy robotników przyuczonych do zawodu w toku pracy, a zwiększenie się udziału robotników po kursach zawodowych i z wykształceniem szkolnym zawodowym.

W grupie robotników niewykwalifikowanych liczba robotników przygotowanych do zawodu w drodze przyuczenia względnie kursów wzrosła z około 3% do 13%.

Robotnicy przyuczeni do pracy i po kursach zawodowych stanowią ponad 90% grupy robot-

**Kwalifikacje a staż pracy w zakładzie
robotników zbadanych w roku 1968**

Staż pracy w zakładzie	Robotnicy niewykwalifikowani	Robotnicy niżej wykwalifikowani	Robotnicy wyżej wykwalifikowani	Robotnicy ogółem
do 3 lat	41,1	28,1	44,4	36,9
4-5 lat	14,5	14,7	20,9	16,7
6-10 lat	25,1	24,8	17,9	22,6
powyżej 10 lat	17,4	31,5	15,7	22,6
b.d.	1,9	0,9	1,1	1,2
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczby odniesienia	207	334	268	809

C. Kwalifikacje a staż pracy w zakładzie

Zestawienie stażu pracy zawodowej robotników z ich kwalifikacjami dla sprawdzenia zależności między kwalifikacjami a długością stażu pracy zawodowej okazało się niemożliwe w oparciu o posiadane materiały, gdyż uzyskane odpowiedzi, dotyczące przebiegu pracy zawodowej, są niewystarczająco precyzyjne dla opracowania statystycznego. Z analizy treści tych informacji wynika, że długość stażu pracy zawodowej większości badanych robotników jest równa albo bliska długości stażu pracy w zakładzie. Dotyczy to znacznej części dawnych robotników i większości nowych robotników z wyjątkiem starszych robotników z grupy nowych przybyszów, tj. tych, którzy zamieszkali w Płocku po roku 1960.

Zestawiono więc długość stażu pracy w zakładzie z kwalifikacjami robotników. Z zestawienia zawartego w tablicy 3 widoczne jest, że wśród robotników niewykwalifikowanych największa grupa (41%) ma najkrótszy staż pracy do lat trzech; wśród robotników niżej wykwalifikowanych największą grupę (31%) stanowią ludzie z długim stażem pracy — powyżej lat 10 i wśród robotników wyżej wykwalifikowanych znowu największa grupa (44%) ma staż pracy poniżej lat trzech. Tak więc robotnicy z krótkim stażem pracy to głównie niewykwalifikowani i wyżej wykwalifikowani, robotnicy wykwalifikowani o niższych kwalifikacjach mają długi lub bardzo długi staż pracy w zakładzie.

Znaczna grupa robotników niewykwalifikowanych z krótkim stażem pracy to przede wszystkim nowi robotnicy dojeżdżający (50% nowych dojeżdżających nie przekroczyło trzyletniego stażu pracy w zakładzie). Robotnicy niżej wykwalifikowani ze stażem pracy powyżej 10 lat to przede wszystkim dawni płocczanie, ludzie starsi wiekiem (jest wśród nich 46% ze stażem pracy dłuższym niż lat 10). Duża grupa

z krótkim stażem pracy w zakładzie wśród robotników wyżej wykwalifikowanych składa się z młodych robotników spośród dawnych płocczan i z przybyszów po r. 1960 — dwóch grup o najwyższym wykształceniu zawodowym.

Tak więc spośród trzech kategorii robotników wykwalifikowanych, wiążących się z trzema drogami uzyskiwania kwalifikacji (szkoła, staż pracy, szkoła i staż pracy), wśród płockich robotników wykwalifikowanych reprezentowane są wysoko obecnie dwie kategorie: kategoria robotników bez szkolnego przygotowania zawodowego, którzy uzyskali kwalifikacje w długim stażu pracy w zakładzie i kategoria robotników o szkolnych kwalifikacjach zawodowych mających krótki staż pracy. Trzecia, najcenniejsza ze względów produkcyjnych i społecznych kategoria robotników, wiążących szkolne wykształcenie zawodowe z doświadczeniem, wynikającym z dłuższego stażu pracy, formuje się dopiero w płockiej klasie robotniczej i za kilka lat będzie stanowiła największą liczebnie kategorię wykwalifikowanych robotników w Płocku. Świadczy o tym gradacja wielkości grup z najkrótszym, średnim i najdłuższym stażem pracy w zakładzie wśród robotników wyżej wykwalifikowanych.

D. Zmiany w poziomie kwalifikacji różnych kategorii robotników

Wzrost udziału robotników wykwalifikowanych wśród robotników płockich w latach 1960—1968 nastąpił mniej więcej w jednakowym stopniu w różnych kategoriach robotników; jedynie w podziale na grupę mężczyzn i kobiet zaszły istotne różnice, pod względem zmian w zasięgu kwalifikacji.

W równej mierze wzrósł udział wykwalifikowanych wśród robotników mieszkających w mieście (z 74% do 80%), jak dojeżdżający

(z 56% do 62%) przy wzroście poziomu kwalifikacji w obydwu grupach i zachowanych różnicach w zasięgu kwalifikacji na korzyść mieszkańców miasta.

Porównanie kwalifikacji dawnych i nowych robotników wykazuje podobny udział wśród nich grupy robotników wykwalifikowanych (75,5% i 73,9%) z tym, że wśród dawnych przeważającą grupę stanowią robotnicy niżej wykwalifikowani, a wśród nowych — wyżej wykwalifikowani. Udział wykwalifikowanych wśród dawnych robotników jest wyższy niż wśród robotników zbadanych w r. 1960 (wynosił 70%) co znaczy, że podniósł się poziom kwalifikacji robotników zatrudnionych przed rokiem 1960, podobnie jak podniósł się poziom wykształcenia w tej grupie.

Zależności między poziomem kwalifikacji a wiekiem w r. 1958 przedstawiają się jak następuje: udział kategorii robotników niewykwalifikowanych zwiększa się w każdej wyższej grupie wieku i najwyższy jest w grupie robotników powyżej lat 50 (ponad 40%), również wraz z wiekiem wzrasta kategoria robotników niżej wykwalifikowanych, a maleje kategoria robotników wyżej wykwalifikowanych, choć w grupie wieku 30—50 lat jest 20% robotników wyżej wykwalifikowanych, a w grupie powyżej 50 lat — 10%. W grupie najstarszej są to w większości majstrowie, a także, choć w małym bardzo odsetku, starsi robotnicy, którzy zdobyli tak wysokie kwalifikacje w pracy, że pełnią funkcje techników. Kategoria robotników wyżej wykwalifikowanych jest przeciętnie najmłodsza.

Bardzo istotne zmiany zaszły w zakresie kwalifikacji zawodowych kobiet (Tablica 4a i 4b). Grupa kobiet wykwalifikowanych wynosząca w r. 1960 zaledwie 28,6% zwiększyła się w roku 1968 do 63%, a więc prawie całkowicie odwróciły się proporcje między liczbą kobiet niewykwalifikowanych a wykwalifikowanych. Wśród mężczyzn proporcje zostały prawie bez zmian: udział robotników wykwalifikowanych wzrósł zaledwie o 1,5% — z 75,3% do 76,8%.

Tak więc na niewielką zmianę proporcji między robotnikami wykwalifikowanymi i niewykwalifikowanymi wśród ogółu robotników wpłynął głównie wzrost grupy kobiet wykwalifikowanych.

Nie tylko zwiększył się udział robotnie wykwalifikowanych wśród kobiet, ale zaszły także ogromne zmiany w zakresie przygotowania zawodowego kobiet (tablica 4b). Zaledwie o kilka procent wzrosła grupa kobiet przyuczonych do zawodu, natomiast czterokrotnie (z 4,6% do 16,2%) zwiększyła się grupa kobiet po kursach zawodowych i ponad dwukrotnie (z 10,7 do 23,4%) zwiększyła się grupa kobiet ze szkolnym przygotowaniem zawodowym.

Zmiany te wiążą się z powszechnym wzrostem zainteresowań i ambicji zawodowych kobiet, rosnącym zainteresowaniem zawodami technicznymi wśród dziewcząt, z sytuacją na rynku

Robotnicy wg płci i kwalifikacji

Kwalifikacje	1960			1968		
	Rob. ogół.	M	K	Rob. ogół.	M	K
Niewykwalifikowani	30,8	24,7	71,4	25,6	23,1	37,0
Wykwalifikowani	69,2	75,3	28,6	74,3	76,8	63,0
b. d.	—	—	—	0,1	0,1	—
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczby odniesienia	2.003	1.741	262	810	656	154

Tablica 4b

Robotnicy wg płci i przygotowania zawodowego

Przygotowanie do zawodu	1960		1968	
	M	K	M	K
bez przygotowania	24,5	66,8	21,7	36,3
przyuczony	38,8	17,9	23,3	23,9
kursy zawodowe	15,1	4,6	20,5	16,2
szkoła zawodowa	21,6	10,7	32,9	23,4
b.d.	—	—	1,6	3,2
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczby odniesienia	1.741	262	656	154

pracy i w szkolnictwie zawodowym plockim, a także świadczą o wynikach, jakie dała szeroka akcja szkolenia i zatrudniania kobiet, zainicjowana przez Prezydium MRN w Płocku.

Olbrzymie różnice, jakie istniały w r. 1960 w poziomie kwalifikacji kobiet i mężczyzn w zawodach robotniczych, uległy do r. 1968 poważnemu zmniejszeniu.

Przedstawione zmiany w zasięgu i poziomie kwalifikacji kobiet ukazują gwałtownie przebiegający proces postępu o ogromnym znaczeniu społecznym, wyrównujący, od wieku nacechowaną upośledzeniem, nie w pełni przecięzionym do dzisiaj, sytuację zawodową kobiet robotnic.

E. Skład społeczny robotników niewykwalifikowanych i wykwalifikowanych w r. 1968

Poprzednie rozważania miały na celu przedstawienie procesów zmian w strukturze i poziomie kwalifikacji robotników na przestrzeni ośmiu lat uprzemysławiania Płocka. Wynikiem

tych zmian jest podniesienie poziomu wykształcenia i przygotowania zawodowego w przekroju ogólnym i w poszczególnych kategoriach robotników. Jak więc, jako skutek tych zmian, przedstawia się skład społeczny trzech grup robotników zbadanych w r. 1968; grupy robotników niewykwalifikowanych, niżej wykwalifikowanych i wyżej wykwalifikowanych?

Charakterystyka tych trzech grup, określonych jako grupa I, II i III, zostanie oparta o zestawienie cech, poznanych w dotychczasowych analizach,¹¹⁾ charakteryzujących skład społeczny każdej grupy i wskazujących na istniejące między nimi różnice względnie podobieństwa.

	I	II	III
Liczebność grup	207	334	268
Udział:	%	%	%
kobiet	27,5	18,3	13,4
robotników w wieku powyżej lat 40	51,0	37,0	14,4
pochodzących ze wsi rejonu plockiego	74,0	59,9	43,3
dojeżdżających z wykształceniem podstawowym nieukończonym i ukończonym	95,7	89,8	8,2

Wydaje się, że zestawienie to nie wymaga szerszego omówienia. W każdej wyższej grupie kwalifikacji zwiększa się udział mężczyzn, ludzi młodych, wychowanych w mieście, mieszkających w Płocku i pochodzących ze środowiska robotniczego. Nie można nie podkreślić znanych już, ale uwidoczniionych tu ze szczególną jasnością, różnic poziomu wykształcenia we wszystkich trzech grupach kwalifikacji.

Grupa III, robotników wyżej wykwalifikowanych, która okazała się dość znacznie wyselekcjonowana pod względem wielu cech, jest mimo to grupą o bardzo zróżnicowanym składzie społecznym. Są w niej robotnicy najmłodszy, lecz także najstarsi zarówno wiekiem jak stażem pracy: seniorzy dawnej plockiej klasy robotniczej o długoletnim doświadczeniu i sukcesach w pracy i młodzi pionierzy nowego szczebla wykształcenia zawodowego wśród robotników — pomaturalnej szkoły technicznej. Są reprezentanci dawnych i nowych robotników o różnych formach i stopniach powiązania z Płockiem i klasą robotniczą. 1/4 tej grupy stanowią robotnicy dojeżdżający, pojawiła się w niej także niewielka grupa kobiet.

Tak więc grupę robotników wyżej wykwalifikowanych selekcjonuje w rzeczywistości tylko wykształcenie i osiągnięcia zawodowe, cechy które stanowiły kryterium podziału robotników wykwalifikowanych. Pozostałe cechy występują na zasadzie znanych zależności z wykształceniem.

Na podstawie widocznych w latach 1960—1968 tendencji zmian w zakresie podnoszenia się po-

ziomu wykształcenia zawodowego poszczególnych kategorii robotników można sądzić, że skład społeczny I grupy robotników, wyżej wykwalifikowanych, będzie się zmieniał, upodabniając się do składu społecznego grupy II, przy dalszym wzroście poziomu wykształcenia zawodowego i rosnącej liczebności przodującej kategorii robotników.

F. Zróżnicowanie zawodowe robotników wykwalifikowanych

Dalszą cechą związaną z podnoszeniem się poziomu kwalifikacji robotników plockich jest wzrost zróżnicowania zawodowego.

Zróżnicowanie zawodowe nastąpiło we wszystkich trzech kategoriach kwalifikacji: w niewielkiej mierze wśród robotników niewykwalifikowanych, którzy stosunkowo rzadko podają rodzaj wykonywanej pracy, a z dużą intensywnością wśród robotników wykwalifikowanych. Największa ilość nowych zawodów, nieznanymi poprzednio w Płocku i największe zróżnicowanie zawodowe występuje wśród robotników wyżej wykwalifikowanych.

Tak więc obok procesów egalitaryzacji, polegających na zmniejszeniu się różnic wewnątrz klasy robotniczej i między robotnikami a innymi grupami społecznymi w wyniku ogólnego podnoszenia się poziomu wykształcenia robotników, występuje w okresie uprzemysławiania miasta proces różnicowania wewnętrznego robotników, wynikający z nowego podziału pracy, wzrostu specjalizacji charakterystycznego dla nowoczesnej produkcji przemysłowej, postępu technicznego i organizacyjnego.¹²⁾

Szereg procesów społecznych w formowaniu się klasy robotniczej powiązanych jest w sposób pośredni z uprzemysłowieniem zarówno w skali kraju, jak w skali rejonu. Zmiany w zakresie kwalifikacji zawodowych wiążą się w sposób bezpośredni z rozwojem przemysłu.

Zmiany te wynikają z jednej strony z potrzeb pracy w głównym zakładzie przemysłowym i innych nowych zakładach pracy, a także w modernizujących się dawnych zakładach i unowocześnianym budownictwie; z drugiej strony są bezpośrednim wynikiem profilu szkół powstałych na skutek industrializacji.

Liczba szkół zawodowych dla młodzieży i dorosłych wzrosła w Płocku od r. 1960 z 14 do 50 (wraz ze szkołami artystycznymi i innymi o profilach nie technicznych). Szkolnictwo techniczne wzbogaciło się przede wszystkim o zespół szkół chemicznych i zespół szkół budowlanych; obydwa te zespoły powstały w wyniku i w następstwie budowy kombinatu.

Wskaźnik miejsc w szkołach zawodowych na 1000 mieszkańców wynosi w Płocku w r. 1968 — 155,7 i przewyższa wszystkie inne miasta w Polsce.¹³⁾ Tak szeroki zasięg i rozwój szkolnictwa zawodowego pociągnął za sobą wprowadzenie szeregu nowych kierunków nauczania w

zakresie zróżnicowanych specjalności, jakich wymaga praca w dzisiejszym Płocku.

Zarówno wzrost poziomu kwalifikacji i zbieżności między kwalifikacjami a wykształceniem, jak zróżnicowanie zawodowe robotników wykwalifikowanych pozostają w ścisłym związku z rozwojem przemysłowym Płocka. Procesy te określają kierunek dalszych zmian w strukturze zawodowej płockiej klasy robotniczej.

Reasumując:

— Na przestrzeni ośmiu lat uprzemysławiania Płocka w nieznacznej mierze zmieniły się proporcje w udziale grupy robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych wśród robotników płockich, zmianą o zasadniczym znaczeniu jest podniesienie poziomu kwalifikacji zawodowych.

— W grupie robotników niewykwalifikowanych zaszły poważne zmiany w zakresie wykształcenia ogólnego i wzrósł minimalny w roku 1960, odsetek przygotowanych do zawodu przez przyuczenie. Robotnicy niewykwalifikowani w dalszym ciągu są nieprzygotowani do wykonywania pracy zawodowej, lecz pełne wykształcenie podstawowe połowy robotników w tej grupie otwiera im możliwości dalszego kształcenia się.

— Poziom przygotowania zawodowego robotników wykwalifikowanych podniósł się przede wszystkim przez wzrost grupy ze szkolnym wykształceniem zawodowym, zwiększyła się także grupa robotników przeszkolonych na kursach zawodowych przy znacznym zmniejszeniu się grupy przyuczonych do zawodu w toku pracy.

Podniósł się również poziom wykształcenia ogólnego robotników wykwalifikowanych.

Z dużą intensywnością wzrasta zbieżność między kwalifikacjami zawodowymi a wykształceniem szkolnym robotników.

— Zmiany w zakresie kwalifikacji występujące w podobnych rozmiarach w różnych kategoriach robotników, w sposób najbardziej intensywny zaznaczyły się w grupie kobiet.

— Robotnicy w podziale na trzy kategorie kwalifikacji wykazują dość duże zróżnicowanie społeczne, podstawowym czynnikiem różnicującym jest jednak wykształcenie, a w grupie robotników wykwalifikowanych także, i to w coraz wyższym stopniu — rodzaj wykonywanego zawodu.

— Zestawienie wykształcenia i kwalifikacji robotników badanych w r. 1970 i w r. 1968 wskazuje, że obydwie grupy robotników: wykwalifikowani i niewykwalifikowani w r. 1968 są to tylko z nazwy te same, co w dawniej kategorii robotników, w rzeczywistości zaś są to grupy ludzi o innym poziomie, zmienione udziałem nowych robotników i wzrostem kwalifikacji dawnych robotników. Pojęcia: robotnik wykwalifikowany i niewykwalifikowany przy współczesnym postępie życia, zmieniają w ciągu kilku lat swą treść w takiej mierze, że operując tymi pojęciami bez uwzględnienia kryterium czasu, nie można uzyskać jasnego obrazu zmian klasy robotniczej, ważnych zarówno w zakresie stosunków społecznych jak też w zakresie stosunków produkcji.

PRZYPISY

- 1) Zmiany pod względem wykształcenia robotników są przedmiotem odrębnej części pracy.
- 2) Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi, Zagłębiu Dąbrowskim, IGS, W-wa 1929 (str. 43).
- 3) Halina Najduchowska — Pozycja społeczna starych robotników przemysłu metalowego, W-wa 1965 r.
- 4) Stanisław Widerszpil — Skład polskiej klasy robotniczej, W-wa 1965 (str. 297).
- 5) Feliks Gross — Proletariat i kultura, W-wa 1938; W. Bielicki, K. Zagórski — Robotnicy wczoraj i dziś, W-wa 1966; Maria Ciechocińska — Położenie klasy robotniczej w Polsce 1918—1939, W-wa 1965; Jan Malanowski — Robotnicy Warszawskiej Fabryki Motocykli, W-wa 1965 i inne prace.
- 6) St. Widerszpil — Skład... op. cit. (str. 193).
- 7) Por. Grażyna Pomian — Problemy kwalifikacji robotników w: Socjalistyczne problemy przedsiębiorstwa przemysłowego p. red. A. Sarapaty, W-wa 1965 r.
- 8) Patrz: Teofil Sosnowski — O kształceniu zawodowym w Polsce Ludowej, W-wa 1967.
- 9) Jan Malanowski — Stosunki klasowe i różnice społeczne w mieście, W-wa 1967 (str. 110).
- 10) Zygmunt Galdzicki — Pracownicy przedsiębiorstwa elektronicznego, Kraków 1967.
- 11) Zawarte we wcześniejszych niepublikowanych partiach pracy.
- 12) Por. Jan Szczepański — Czynniki kształtujące zawód i strukturę zawodową w: Socjologia zawodów p. red. A. Sarapaty, W-wa 1965 (str. 21).
- 13) Mikołaj Kozakiewicz — Oświata i przemysł (w druku).

